

TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

Türk Adının Anlamı

Bir Hun prensine ait olan ve "Altın Elbiseli Adam" adıyla bilinen altın zırh (Kazakistan Millî Müzesi / Nursultan - Kazakistan)

- ☐ Türk adına, gerek kaynaklarda gerekse araştırmalarda çeşitli anlamlar verilmiştir.

Türk adı

- ✓ Çin kaynaklarına göre "miğfer",
- ✓ Kaşgarlı Mahmut'a göre "olgunluk çağı"
- ✓ A.Wambrey'e (Vambrey) göre "türemek",
- ✓ Ziya Gökalp'e göre "kanun ve nizam sahibi", "güç, kuvvet" anlamına gelmektedir.

- ☐ Türk adı, 552'de bağımsızlığını ilan eden Kök Türk Devleti'yle resmî bir kimlik kazanmıştır.

Kavramlar

- Boy
- il
- Kışlak
- Kut
- Toy

Ziya Gökalp 1876 - 1924

Bir şeye sahip olmak değil, layık olmak önemlidir.

Erich Fromm

Türklerin Ana Yurdu

Orta Asya

- ❑ Orta Asya, Asya kıtasının ortasında yer alan geniş ve yüksek platolarla kaplı bir bölgedir.
- ❑ Bu bölge doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Sibirya, güneyde ise Hindikuş ve Karanlık Dağları ile çevrilidir.
- ❑ Orta Asya'nın bu geniş sınırları içinde Türklerin ilk ana yurdu doğuda Altay Dağları, batıda Aral Gölü, kuzeyde ise Ural Dağları arasında kalan bölgedir.

✓ Coğrafi Ad Olarak Türkiye kelimesi, ilk olarak VI. yüzyılda *Bizans kaynaklarında* "Orta Asya" için kullanılmış,

- XIII. yüzyıllarda *Mısır ve Suriye'ye Türkiye*
- XII. yüzyıldan itibaren *Anadolu Türkiye* olarak tanınmaya başlanmıştır.

- ❑ Zamanla buzullar ve bu buzullardan beslenen ırmaklar çekildi.
- ❑ Bunun sonucunda ırmakların hayat verdiği denizler ve göller birer bataklığa ve çöle dönüşürken yeşil ovalar kurudu.

Asya kıtasının en büyük çölü olan Orta Asya'daki Gobi Çölü'nden bir görünüş

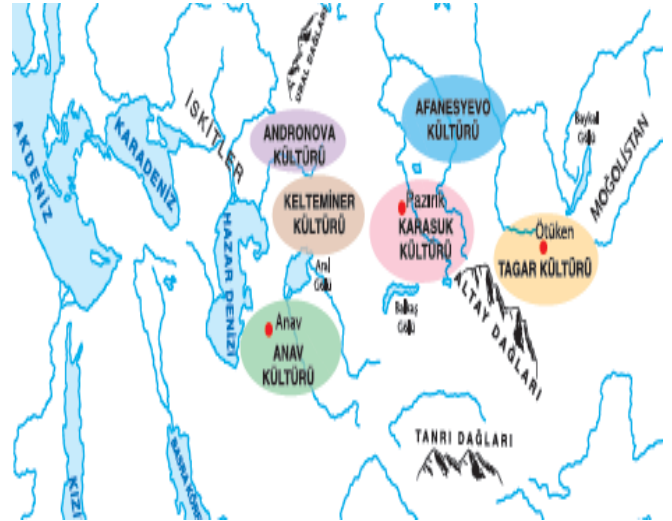
Orta Asya Dışına yapılan göçlerin olumlu ve olumsuz sonucu vardır.

Olumlu: Türk Kültür ve Medeniyeti dünyanın dört bir tarafına yayıldı.

Olumsuz: Türk Kültür ve Medeniyetini bir bütün olarak incelemek güçleşmiştir.

- ❑ Türklerin çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olmaları Türk Tarihini bir bütün olarak incelememize imkân vermemektedir.
- ❑ Türk tarihini tam olarak inceleyebilmek için Çin, Hint, Pers, Arap, Rus, Bizans, İtalyan, Latin, vb. kaynakları bilmek gereklidir.

Orta Asya Kültür Bölgeleri

Orta Asya Kültür Bölgeleri

- ✓ Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılar sonucunda yazıdan önceki döneme ait önemli kültür merkezleri ortaya çıkarılmıştır.

Mesele ölmek değil yeğen asıl mesele iz bırakabilmektir.

Ramiz Dayı

Anav Kültürü (MÖ 4000-MÖ 1000)

- ✓ Anav, günümüzde Aşkabat'ın güneydoğusunda bir yerleşim bölgesidir.
- ✓ Orta Asya'nın en eski kültürüdür.
- ✓ Anav Höyüğü'nde yapılan kazılarda seramik parçaları ve çeşitli eşyalar bulunmuştur.
- ✓ Bunların üzeri bugünkü Türkmen dokumalarında da kullanılan motiflerle süslüdür.

Afanesyevo Kültürü (MÖ 2500-MÖ 1700)

- ✓ MÖ 3000 yıllarında, madenleri kullanmayı bilen bir diğer Türk topluluğu Güney Sibirya'daki Afanesyevo bölgesinde yaşıyordu.
- ✓ Afanesyevo kültürünün (MÖ 2500-MÖ 1700) temsilcileri olan bu topluluk ilk zamanlarda avcılık ve hayvancılıkla geçinmişlerdir.
- ✓ Yerleşik hayata geçtikten sonra da çanak çömlek yapımında ve keçe işçiliğinde ileri gitmişlerdir

Afanesyevo kültürüne ait, üzerinde hayvan figürleri bulunan bir keçe yaygı

Andronova Kültürü (MÖ 1700-MÖ 1200)

- ✓ Hazar Denizi'nin kuzeydoğusu ile Ural Dağları arasında kalan Andronova bölgesinde yaşayan insanlar sığırı ve deveyi evcilleştirmişlerdi.
- ✓ Bu topluluk altın, bakır, tunç gibi madenlerden eşya yapmışlardır. Tarihçiler, yerleştikleri yerden dolayı Andronova kültürünü (MÖ 1700-MÖ 1200) meydana getiren insanları, Türklerin ilk ataları olarak kabul etmişlerdir.

Karasuk Kültürü (MÖ 1200-MÖ 700)

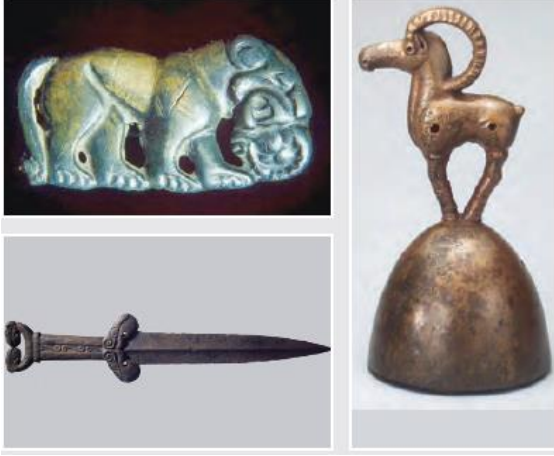
- ✓ Andronova kültürü ile benzerlik gösteren Karasuk kültürü, adını Karasuk Nehri'nden almıştır.
- ✓ Dünyanın pek çok bölgesine göre demir daha erken işlenmeye başlamıştır.
- ✓ İskit kültürünü oluşturan atlı-göçebe kültürünün Orta Asya'ya yayılmasını sağlamışlardır.

Tagar Kültürü (MÖ 700-MÖ 300)

- ✓ Orta Asya kültür bölgelerinden bir diğeri
- ✓ Yenisey Irmağı'ndaki Tagar Adası'dır.
- ✓ Adada yaşayan Tagar kültürüne mensup (MÖ 700- MÖ 300) insanlar madencilikte ileri gitmişlerdir.
- ✓ Bu insanlar hayvan üslubunu geliştirerek tunçtan ve demirden yaptıkları eşyaları hayvan motifleriyle süslemişlerdir

İnsanın bilgisizliği bir hatadır ve bilgisizliğinden kendisi sorumludur.

Milan Kundera

Tagar kültürüne ait eserlerden bazıları

İÇ ASYA'DA KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

Asya Hun Devleti (MÖ 220-MS 216)

Asya Hun Devleti bayrağı

- ☞ Orta Asya'da kurulan ilk Türk Devleti
- ☞ Merkez Ötüken
- ☞ Teoman
- ☞ İpek Yolu Mücadelesi
- ☞ Mete Han (Tanhu)
- ☞ Onluk Sistem

- ☐ Orta Asya'da bilinen ilk Türk Devletidir.
- ☐ Devletin merkezi Ötüken'dir.
- ☐ Hunların bilinen ilk kağanı, "büyüklük ve genişlik" anlamına gelen **Şan-yü** veya **Tan-hu (Göğün Oğlu)** unvanını taşıyan Tuman (Teoman)'dır.
- ☐ Çinliler ile İpek Yolu hâkimiyeti için mücadele ettik.
- ☐ **Teoman döneminde ordu gönüllü ve geçici askeri birliklerden oluştu.**
- ☐ Hun Kelimesi "**Halk**" anlamındadır.
- ☐ En parlak dönemleri oğlu Mete Han (Mao-dun) dönemidir. (M.Ö 209-174)
- ☐ Mete Han "**Tanhu**" ünvanı aldı.
- ☐ **Doğu Asya'da bilinen ilk anlaşma yapıldı.** (M.Ö 197)
- ☐ **Mete Türkleri bir bayrak altında toplandı.**
- ☐ **Bilinen ilk düzenli orduyu oluşturdu.**

Mete Han

- ❑ Mete'nin oğlu Ki-Ok Çin prensi ile evlendi.
- ❑ Hohanyeh Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı. (MÖ 54)
- ❑ İstiklâlî savunan Çi-çi önderliğindeki Batı Hunları'na MÖ 36'da Çin İmparatorluğu son verdi.
- ❑ Çin hâkimiyetindeki Doğu Hunları ise miladın ilk yıllarından itibaren yavaş yavaş toparlanmaya başlayarak tekrar bağımsızlıklarını kazandı.
- ❑ Hunlar, Güney ve Kuzey olmak üzere tekrar ikiye ayrıldı.
- ❑ **Kuzey Hun Devleti** MS 156 yılında Çinlilerin ve Sien-pilerin saldırıları sonucu dağıldı.
- ❑ Çinlilerin görevlendirdiği hükümdarlarca yönetilen **Güney Hun Devleti** ise MS 216'da yıkıldı.

I. Kök Türk Devleti (552-630)

Kök Türk Devleti bayrağı

- ☞ **Türk adıyla kurulan ilk Türk Devleti**
- ☞ **Merkez Ötüken**
- ☞ **Bumin Kağan**
- ☞ **Türeyiş / Ergenekon**
- ☞ **İstemi Yabgu**
- ☞ **Mukan Kağan**
- ☞ **581 Doğu ve Batı Köktürkler**

- ❑ *Türk adı ile kurulan ilk Türk devletidir.*
- ❑ *Devletin merkezi Ötüken'dir.*
- ❑ **Bumin Kağan** tarafından *Avar hâkimiyetine* son verilerek kurulmuştur.
- ❑ **Türeyiş destanı** önemlidir.
- ❑ **Ergenekon destanına** göre Köktürkler Aşına sülalesinden gelmiştir.
- ❑ Bumin, İl Kağan unvanını alarak ülkenin batı kısmının idaresini kardeşi **İstemi Yabgu**'ya verdi.

İkili Teşkilat

SebeP: Sınırların Genişlemesi

Amaç: Merkezi otorite

Sonuç: Devletin kısa ömürlü olması

- ☞ **Eski Türk Devletlerinde hükümdar devletin Doğu kısmını yönetir.**
- ☞ **Doğu kısmına geçmesindeki sebep güneşin doğduğu taraf kutsal sayıldığı içindir.**
- ☞ **Batı kanadına aileden birisi geçer.**
- ☞ **"Ülkenin hükümdar ve ailesine bağlı olması geleneği uygulandı."**

- ❑ İstemi Kağan 'Yabgu' ünvanı ile devletin batı bölümünü yönetiyordu.
- ❑ Kağan, Yabgu, Şad ünvanları kullanılmıştır.
- ❑ Sasanilerle birleşerek Akhun devletini yıktılar.
- ❑ Bu bir Türk devletinin Türk olmayanlarla yaptığı ilk ittifaktır.
- ❑ İpek yolu mücadelenin esasını oluşturur.
- ❑ **Sasanilere karşı Bizansla ittifak yapıldı.**
- ❑ **Mukan Kağan zamanı devletin en güçlü olduğu dönemdir.**

- ❑ Köktürkler 581 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldılar.
- ❑ Doğu Kök Türk Devleti, Kie-li Kağan'ın 630'da Çin'e düzenlediği seferde esir düşmesi üzerine bağımsızlığını kaybetti.
- ❑ İç ayaklanmalarla sarsılan Batı Kök Türk Devleti de 659'da Çin hâkimiyetine girdi.

II. Kök Türk Devleti (682-742)

Kürşat İsyanı 639

- ✓ I. Köktürklerden sonra elli yıllık Çin esareti yaşandı.
  - ✓ Bu esarete son vermek isteyen Kürşat ve adamları Çin İmparatoruna karşı isyan etti.
  - ✓ Ancak Vey ırmağı yakınlarında vahşi bir şekilde öldürüldü.
  - ✓ **Kürşat isyanı ilk milli ayaklanma olarak bilinir.**
- ❑ Kürşat ve adamlarının vahşice öldürülmeleri sonrasında Türkler ayaklandı.
  - ❑ Kutluk Kağan'ın öncülünde birleşen Türklere karşı Çin imparatoru daha fazla başa çıkamadı.
  - ❑ Kutluk Kağan "**İlteriş**" (*Derleyen-Toplayan*) unvanıyla anıldı.
  - ❑ Bağımsızlığın kazanılmasında önemli rol oynayan Tonyukuk'u ise vezir olarak tayin etti ve "**Apa Tarkan**" (*Yiğit*) unvanını aldı.
  - ❑ *Devletin merkezi Ötüken*'dir.
  - ❑ Tonyukuk önemli bir devlet adamıdır. 46 yıl hizmet etmiştir.
  - ❑ Budizmin yayılmasını engellemiştir.

- ❑ Devlet yapısını oluşturmuştur.
- ❑ Çin'e karşı seferler düzenlenmiştir.
- ❑ **İlteriş'in yerine Kapgan Kağan geçti.**
- ❑ Devletin en parlak dönemi Kültigin ve Bilge Kağan dönemidir.
- ❑ Türk kültür tarihinin baş eserleri olan Köktürk kitabeleri (Orhun Yazıtları) Bilge Kağan, Kültigin ve Tonyukuk adına dikilmiştir.

*Kül Tigin heykelinin başı
(Moğolistan Ulusal Müzesi)*

- ❑ Bilge Kağan ilk iş olarak ülkesinde çıkan iç ayaklanmaları bastırdı.
- ❑ Daha sonra da Çin üzerine düzenlediği seferlerle güçlenip devlet otoritesini sağlamlaştırdı.
- ❑ Bilge Kağan'dan sonra devletin başına geçen kağanların yetersiz olmaları zamanla devleti zaafa uğrattı.
- ❑ Kök Türk Devleti Bilge Kağan'ın 734 yılında ölümünden sonra başlayan taht kavgaları nedeniyle iç karışıklıklar içine düştü.
- ❑ 742 yılında da Karluklar, Uygurlar ve Basmillerin ortak saldırısı sonucunda dağılarak bağımsızlığını kaybetti.
- ❑ **İlk Türk alfabesini II. Köktürkler kullanmıştır.** (38 harf)

Uygur Devleti (744-840)

Uygur Devleti'nin bayrağı

- ❑ Kök Türk Devleti'ne bağlı olarak yaşayan Uygurlar, 744 yılında Karluklar ve Basmlerle birleşerek bu devletin yönetimini ele geçirdiler.
- ❑ Devletin merkezi **Ötüken**'dir.
- ❑ Kutluk Bilge Kül Kağan, bir süre sonra devletin merkezini **Ordu Balık'a (Karabalgasun)** taşıdı.
- ❑ 747 Kutluk Bilge Kül'den sonra **Moyen – Çur** geçti. (*en parlak dönem*)

- ✓ 751 Talas Savaşı'nı kaybeden Çinliler Doğu Türkistan'dan çekildiler.
- ✓ Verimli arazileri ele geçiren Moyen – Çur parlak bir dönem yaşattı.

- ❑ 759'da Çin İmparatoru'na karşı çıkan isyanda imparatora yardım için Çin'e gitti.
- ❑ Burada kaldığı süre içinde Manihaizm'den etkilendi.
- ❑ Ülkesine döndükten sonra da **Manihaizmi resmî din hâline getirdi**.
- ❑ **Kırgızlar, 840 yılında** Uygur topraklarına girerek başkent **Ordu Balık'ı** işgal ettiler.

- ✓ Manihaizm et yemeyi ve savaşmayı yasaklayan bir dindi.
- ✓ **Din değiştiren ilk Türk devletidir.**
- ✓ Bu nedenle Manihaizmi kabul eden Uygurlar, zaman içinde savaşçılık özelliklerini kaybettiler.
- ✓ Göçebe yaşamı ve hayvancılığı bırakarak tarıma ve ticarete yöneldiler.
- ✓ **Yerleşik hayata geçen ilk Türk topluluğu oldular.**

Uygur şehirlerinden Turfan'a ait kalıntılardan bir görünüş

- ❑ Çin'in kuzeyindeki **Kansu (Sarı)** bölgesi ile batıdaki **Turfan** ve Beş Balık'a gelerek buralarda Kansu ve Doğu Türkistan Uygur Devletlerini kurdular.
- ❑ **Sarı Uygurlar** günümüzde Kuzeybatı Çin'de yaşamayan devam etmektedir.
- ❑ **Turfan Uygur Devleti** ise günümüzde Çin'e bağlı Doğu Türkistan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadırlar.

- ✓ **Moğol hâkimiyetine giren Uygurlar, Türkleşmelerinde önemli rol oynadılar.**
- ✓ Uygurca resmi dil olurken, öğretmenlik, yöneticilik, memurluk, danışmalık gibi önemli görevler üstlendiler.
- ✓ **Matbaayı kullanan ilk Türk Devletidir.**
- ✓ **Gravür sanatının ilk örnekleri** Uygurlar'da görülür.
- ✓ İdikut'ta **taşınamaz sanat malzemeleri** vardır. (**Saray – tapınak mimarisi**)
- ✓ Soğd Alfabesini kullandılar. (18 Harf)

İLK TÜRK DEVLETLERİNDE GÜÇ VE YÖNETİM YAPISI

Gücün Meşruiyet Kaynağı

Açıklayalım

“Ben Türk Bilge Kağan, tanrı istediği için kağanlık tahtına oturdum.”

- ☞ Gücün kaynağı din kaynaklıdır.
- ☞ Kut anlayışı geçerlidir.
- ☞ Gök Tengri yeryüzünü doğrudan kendisi değil, Türk kağanı eliyle yönetiyordu.
- ☞ Halkı da onun doğaüstü güçlerle ve yeteneklerle donatılmış olduğuna inanıyordu.

Kut Anlayışı

- ✓ **Hükümdarlar Gök Tanrı'nın, Güneş'in ve Ay'ın tahta çıkardığı kişi olarak adlandırıldı.**
- ✓ **Hükümdarlık Tanrısal kaynağıdır.**
- ✓ *“Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar bütün milletleri kendime tabi kıldım ve hepsini düzene soktum.”*

Kut yetkisine sahip olan bir kağanın yetkisine ait sözleri...

Bir Türk kağanını gösteren minyatür

- ☐ **Hatun (Katun)**, eski Türk Devletlerinde büyük bir öneme sahiptir.

- ✓ *Orhun Kitabelerine göre, Kutluk Han'ın ölümünden sonra oğullarının anaları Bilge Hatun idareyi ele almıştır.*

Orhun Kitabeleri (Moğolistan)

- ✓ Orhun Kitabeleri 4 sesli, 34 sessiz toplam 38 harften oluşur.
- ✓ Sağdan sola doğru okunur.
- ✓ **725** Vezir tonyukuk
732 Kültigin
735 Bilge Kağan adına dikildi.
- ✓ **Gök Tanrıya hesap verdikleri için Kronik tarihe örnektir.**
- ✓ Bu gün Moğolistan sınırları içerisindedir.

Boş konuşan insan çana benzer, içi boş olduğu için çok ses çıkarır!

Orhan Veli Kanık

- ❑ **Umay**, gök ve yer tanrılarında sonra eski Türklerde çocukları koruyan tanrıçadır.

Hakan ve hatunu yan yana gösteren VI. yüzyıla ait bir Kök Türk parası

Gücün Maddi Kaynağı

- ❑ Devlet, sınırları belli bir toprak parçası üzerinde kurduğu siyasi teşkilattir.
- ❑ Devletin bir karış toprağı bile çok değerliydi.

- ✓ **Tunguz hükümdarı, Mete Han'dan sınır bölgesindeki kullanılmayan bir toprak parçasını istedi.**
- ✓ Mete'nin bazı danışmanları söz konusu toprak parçasında insanların yaşamadığını ve Hunlara uzak bir yerde bulunduğunu söyleyerek talebin kabul edilmesi yönünde görüş belirttiler.
- ✓ **Bunun üzerine Mete Han "Devletin temeli olan toprağı biz nasıl verebiliriz?" diyerek danışmanlarını idam ettirdi.**
- ✓ Ardından da Tunguzların üzerine yürüyerek ani bir baskınla bu kavmi yenilgiye uğrattı.

- ❑ **Ülüş**, Türkçe "üleşmek / paylaşmak" anlamına gelmektedir.
- ❑ **Tanrı**, "ülüş" bağıışı ile Türk ülkesinde bolluk ve bereketi artırmıştır.
- ❑ Türk kağanı da bu gücü halkın lehinde kullanarak elde ettiği maddi varlığı adil bir şekilde halka dağıtmıştır.

a. Toprak ve Konar-göçerlik

- ❑ Türk devletlerinde "Devlet halk için vardır." anlayışı egemendi.
- ❑ Orhun Kitabelerinde geçen "**Ölecek milleti diriltip doyurdum. Çıplak milleti giydirdim. Fakir milleti zengin, az milleti çok kıldım.**" sözlerinde belirtildiği gibi Türk kağanı halkın maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve onların refahını arttırmakla görevliydi.
- ❑ Karasal iklim şartlarında hayvancılık, dokumacılık, dericilik ve maden işlemeciliği önemli ekonomik faaliyetlerdir.
- ❑ İpek yolu sayesinde önemli ticari alışverişlerde bulundular.

b. soy dayanışması

Oğuş	(aile)
Urug	(soy)
Bod	(boy)
Bodun	(millet)
il - el	(devlet)

- ❑ İlk Türk devletlerinin kurulup güçlenmesinde **soy dayanışmasının** önemli bir yeri vardır.
- ❑ Bu devletlerde toplumun en küçük birimi **oğuş** olarak adlandırılan aile idi.
- ❑ Aynı soydan gelen ailelerin birleşmesiyle **uruglar**, urugların bir araya gelmesiyle boylar meydana gelirdi.
- ❑ Bir bey tarafından yönetilen ve kendisine ait silahlı gücü olan boyların birleşmesiyle de **bodun** oluşurdu.
- ❑ Milleti huzur ve barış içinde yaşatmak amacıyla kurulan siyasi teşkilata ise devlet anlamına gelen **il (el)** denirdi.

Oğuz Kağan'ın oğullarının doğuda ve batıda buldukları ok ve yayları babalarına vermelerini gösteren bir minyatür
(Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi, İstanbul)

C. Askeri Güç

- ❑ Türkler kurdukları ordu sayesinde güçlü devletler kurmuşlardır.
- ❑ Türk ordusu, ücretli askerlerden değil her an savaşabilecek durumda olan süvarilerden kurulmuştur.
- ❑ Tarihe "ordu-millet" olarak geçen Türkler askerliği para karşılığı yapılan bir meslek olarak görmezdi.
- ❑ Başka bir deyişle Türklerde halk ordu, ordu da halk durumundaydı.
- ❑ Bu anlayış gereği toplumda eli silah tutan herkes asker sayılır; canını, malını ve ailesini korumak üzere küçük yaşlardan itibaren bir asker gibi yetiştirilirdi.

At sırtında geriye dönerek ok atan bir Türk süvarisini gösteren minyatür

- ✓ "Geleceğin okçu Hun savaşçısı daha çocuk çağında eğitimlere başlıyor, koyun sırtında biniciliği deniyor; önce sincap, gelincik ve kuşlara, sonra tilki ve tavşanlara ok atarak atıcılığa alışıyor, büyüdüğü zaman mükemmel bir atlı muharip oluyordu."

Güç Paylaşımı ve Yönetim Organizasyonu

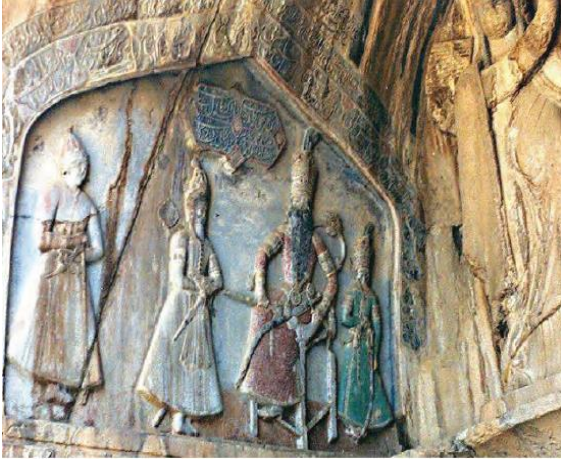
- ❑ Türk devlet teşkilatında kurultay (toy); siyasi, kültürel, hukuki ve ekonomik konularda genel kararlar alan ve devlet yönetiminin temelini oluşturan en yüksek kuruluştur.
- ❑ Kağan, hanedan üyeleri, hatun, aygucu ve boy beylerinden oluşan kurultay, genellikle yılda üç kez toplanarak devlet işlerini görüşürdü.
- ❑ Kurultay'ın üyelerine "toygun" denilirdi.
- ❑ Kurultay, kağanın seçimi veya görevden alınmasında da etkiliydi.
- ❑ Kağan, kurultayın doğal başkanıydı ve kağanın olmadığı zamanlarda aygucu (başbakan) kurultaya başkanlık ederdi.

- ✓ Türk devlet geleneğine göre kağan yalnızca ülkesini değil dünyanın tamamını yönetme yetkisine sahipti.
- ✓ Cihanşümul devlet anlayışının yansıması olan bu düşünce Orhun Kitabelerinde

"Üstte gökyüzü, altta yağız yer, ikisinin arasında insanoğlu yaratılmıştır. İnsanoğlunun üzerine de (Tengri tarafından) Türk kağanları (Bumin ve İstemi) oturtulmuştur."

sözleriyle ifade edilmişti.

- ❑ Kurultaylarda alınan kararlar halka duyurulurdu.
- ❑ Kurultay kararlarının uygulanmasını sağlamak ve takip etmek için buyruklardan (bakan) oluşan bir ayukıya (hükümet) ihtiyaç duyulmuştur.
- ❑ İlk Türk devletlerinde, kurultay (yasama) ve hükümet (yürütme) birbirlerinden ayrı kurumlardır.
- ❑ Kurultayı toplantıya çağırma, töre değişikliğini teklif etme, aygucuyu tayin etme, yargıya başkanlık etme görevleri kağana aittir.

Kök Türk Devleti'nin batı kanadını yöneten İstemi Yabgu'nun Bizans elçisini kabul edişini gösteren bir duvar kabartması

- ❑ İlk Türk devletlerinde ülkenin yönetimi, Hunlardan itibaren devlet yönetiminde kolaylık sağlamak amacıyla *doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.*
- ❑ İkili teşkilatlanma denilen bu sistemde, daima bir tarafın hâkimiyet üstünlüğü tanınmıştır.
- ❑ Batı'daki yabgu unvanlı yönetici, *Doğu'daki kağana bağlı* olarak töre hükümlerini yürütmüştür.

- ✓ Güneşin doğduğu taraf kutsal sayıldığı için *Hakan* devletin Doğu kanadına geçerdi.
- ✓ İkili teşkilatın amacı ülke yönetimini kolaylaştırmaktır.
- ✓ Ancak yönetimsel bölünmelere neden olduğu için devletin kısa ömürlü olmasına neden oldu.

Kimse hayat yolunuzu sizin için yürümez.

Gautama Buddha

Türklerde Töre

- ❑ İlk Türk devletlerinde hukukun temelini ve kaynağını geleneklerden alan sözlü hukuk kuralları denilen "töre" oluşturur.
- ❑ Töre; sosyal düzeni sağlayan örf, âdet, gelenek ve ahlaki değerlerden beslenerek ortaya çıkmıştır.
- ❑ Töre zamanın şartlarına göre değişebilir.
- ❑ Değişmesinde *Hakan – Hatun – Kurultay* etkilidir.

- ✓ Adam öldürmek
  - ✓ Barış zamanında kılıç çekmek
  - ✓ Zinada bulunmak
  - ✓ Hayvan kaçırmak
  - ✓ Hırsızlık yapmak
- ve benzeri hareketler kesin olarak yasaklanmıştır.

- ❑ Hafi suçlarda hapis cezaları 10 günü geçmezdi.

(Göçebe yaşam sürdürüldüğü için)

- ❑ Devlet ile töre birbirinden asla ayrı düşünülmedi.

Yenisey ve Orhun Yazıtlarında gücün kaynağı hakkında...

- ✓ Yenisey Yazıtları'nda yazıt kahramanının yaptığı işlerden, boy ve halk adları öğrenilmektedir.
- ✓ Siyasetname örneği olan Orhun Yazıtları, Türklerin devlet ve yönetim anlayışı ile ilgili önemli bilgiler içerir.
- ✓ Yazıtlara göre dünya hâkimiyeti, Tanrı tarafından Türk kağanlarına bir görev olarak verilmiştir.
- ✓ Yazıtlarda kağanların millete karşı sorumlu olduğunu ve millete hesap verdiğini gösteren örnekler de bulunmaktadır.

İÇ ASYA'DA HAYAT

Türkler yaz mevsimini yükseltisi fazla olan serin yaylalarda geçirirlerdi (Altay Dağları-Katun Nehri)

- ❑ İslamiyet öncesi dönemde İç Asya'da yaşayan Türk topluluklarının sosyal ve ekonomik yapısı **konar-göçer hayat tarzı** etrafında şekillenmişti.
- ❑ Bu durumun başlıca nedeni Türklerin yaşadığı bozkır coğrafyasının şartlarıydı.
- ❑ Türklerin ana yurdu olan **İç Asya** büyük ölçüde bozkırlarla kaplıydı.
- ❑ **Bozkırlar** kimi yerlerde ıssız çöllere dönüşürdü.
- ❑ **Gobi, Taklamakan, Kızilkum, Akkum ve Karakum** bu çöllerin belli başlılarıydı.
- ❑ **Orta Asya bozkırları** kışları çok soğuk ve kar fırtınalı, yazları ise sıcak ve kurak geçirdi.

- ✓ Eski Türk topluluklarının özellikle su kaynaklarına yakın, **yaylak-kışlak** hayatı üzerine kurulu bir yaşamları vardır.
- ✓ **Türkler**, yaşamaya uygun alanlarda **yerleşik hayata geçerek şehirler kurmuş ve eserler** meydana getirmiştir

Yaylaya Göç

Oğuz Han'ın ordusundaki Kanklı Türklerinin atası Barmaklığ Çosun Billig tarafından ilk kağının yapılmasını gösteren bir resim (Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi)

- Her boyun veya oymağın belirli yaylası ve otlığı vardı.
- Yaylanın ve otlığın en güzel yerini boy beyi kendisine ayırmaktaydı.
- Yaylaya göç, boy beyinin emri ile başlardı.
- Göç hazırlığı birkaç saat içinde tamamlanırdı.
- Zira göçebenin evi derme çadırlardan ibaretti.
- Eşyalarının hepsi de taşınabilir türden idi.
- Göç, çift hörgüçlü develer (yüklet) veya dört tekerlekli, üstü kapalı ve öküzlerle çekilen arabalarla (kağrı) yapılmaktaydı.
- Bu arabalar, kadınların içinde yün eğirdikleri, dikiş diktikleri, doğum yaptıkları ve çocuklarını emzirdikleri âdeta gerçek bir konut gibi idi.
- Yaylalara göç tam bir eğlence hâlini alırdı. Güzel elbiseler giyilir, yol boyunca neşeli şarkılar söylenirdi.

Kuşkular en kötü gerçeklerden daha zalimdir.

Moliere

TÜRK GÖÇLERİ

Yaşadığı yerden ayrıлып daha elverişli topraklara göç eden bir Türk topluluğu (temsil)

- ❑ Türk göçlerinde yeni yurtlar fethetme ve yeni devletler kurma isteği de rol oynamıştır.
- ❑ Türkler, tarım toplumları gibi kendilerini bir bölgeye mahkûm hissetmemiş; imkânlarını arttırmak için sürekli arayış içinde olmuşlardır.
- ❑ Konar-göçer hayat tarzının kendilerine kazandırdığı kuvvet, cesaret ve hareketliliğin sonucu olarak da cihan hâkimiyeti ülküsünü benimsemişlerdir.

Göçler ve Sonuçları

Yakut ve Çuvaşlar

- ❑ Yakut ve Çuvaş Türkleri milattan önceki dönemlerde ana yurttan ayrılan ilk Türk toplulukları oldular.
- ❑ Bunlardan Yakutlar Sibiry'a, Çuvaşlar ise Ural Dağlarının güneybatısına yerleşerek Türk inancının ve Türkçenin en eski özelliklerini devam ettirdiler.

İskitler

- ❑ Batıda Tuna Nehri'ne kadar yayıldılar.
- ❑ Ayrıca Kafkasya üzerinden Anadolu'ya, oradan da ve Suriye topraklarına girdiler.

Aza sahip olan değil, çok isteyen fakirdir.

Lucius Annaeus Seneca

Tabgaçlar

- ❑ IV. yüzyıl ortalarına doğru Kuzey Çin topraklarını ele geçirek güçlü bir devlet kurdularsa da kalabalık Çin toplumu içinde millî benliklerini koruyamadılar

Akhunlar (Eftalitler)

- ❑ Hindistan'ın kuzey bölgelerine gelerek burada devlet kurdular.

Tuna Bulgarları

- ❑ Hristiyanlığı benimseyip millî benliklerini kaybettiler.

Tuna Bulgarları

- ❑ Oğuzlar İslamiyet'i kabul ettikten sonra İran, Irak, Suriye gibi İslam ülkelerine ve Bizans'ın elinde bulunan Anadolu'ya yöneldiler.

- ✓ Türkler, Karşılaştıkları topluluklarla kültürel etkileşim içine girerek onlara atı evcilleştirmeyi, madenleri işlemeyi, besinleri saklamayı ve dokumacılığı öğrettiler.

ORDU-MİLLET: TÜRKLER

- ❑ Göçebeliğin zor şartlarıdayanışma ruhunu ortaya çıkardı.
  - ❑ Bu nedenle aile, sülale ve soy birliği etrafında toplandılar.
  - ❑ Sürekli olan Türk ordusunda kadın-erkek, genç-yaşlı her an savaşabilecek durumdadır. **(Ordu – Millet)**
  - ❑ Dış saldırılara karşı askeri teşkilat kurdular.
  - ❑ Türklerde ilk askerî teşkilat Asya Hun Hükümdarı **Mete Han (MÖ 209-174)** tarafından kuruldu.
  - ❑ Yazıtlarında ordu kelimesi “sû” terimi olarak kullanılmıştır.
- “Sû (Ordu), uyur düşman uyumaz”**
- ❑ Ordunun başında bugünkü genelkurmay başkanı yerinde olan **“subaşı”**lar bulunmuştur.
  - ❑ Onlu sistem denilen bu düzenlemeye göre ordudaki en büyük askerî birim olan **10 bin** kişilik tümeni, **1000’li**, **100’lü** ve **10’lu** birlikler izliyordu.
  - ❑ Aynı şekilde bu birliklerin başında **tümenbaşı**, **binbaşı**, **yüzbaşı** ve **onbaşı** unvanlı komutanlar vardı.
  - ❑ Türkler, atı savaş sahasında kullanarak düşmanlarına karşı hız ve manevra üstünlüğü kazanmıştır.
  - ❑ Süvarilik için zaruri olan **pantolon**, **deri kuşak** ve **potin de** Türklerin icadıdır.

- ✓ Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi 1981’den beri MÖ 209 olarak kabul edilir.
- ✓ Bu durum Türk tarihinin devamlı olduğunu gösterir.

Bilinmesi Gerekenler

- ✓ Ordu Millet Anlayışı: **Teoman döneminde**
- ✓ Onluk Sistem : **Mete Han döneminde**
- ✓ Turan Hilal: **Sahte Ricat (Sahte geri çekilme) (Kurt Kapanı)**
- ✓ Türkün kanadı: **At**
- ✓ Sırtta taşınan ok çantası **Sadak**
- ✓ **Türk tarihinde ilk ücretli askerlik: Hazarlar devleti döneminde**
- ✓ **Hazar Devleti hariç, ücretli yabancı asker yoktur.**
- ✓ **Köktürklerde süvari birliklerinin başındaki komutan Noyan**

Hilal (Turan) taktiğinin uygulanışı (temsili)

Koparılan çiçeği suya koymak kadar gereksizdir, kalbe sunulan özür.

La Edri

KAVİMLER GÖÇÜ 375

- ❑ Kuzey Hun Devleti'nin 156 yılında yıkılmasından sonra Orta Asya'da yaşayan Hunların bir kısmı batıya doğru göç ederek Aral Gölü çevresine yerleştiler.
- ❑ Burada iki yüzyıl kadar yaşayan Kuzey Hunları başka Türk boylarının kendilerine katılmasıyla güçlendiler.
- ❑ 374 yılından itibaren de hükümdarları Balamir komutasında itil (Volga) Nehri'ni geçerek batıya doğru ilerlediler.
- ❑ Hunlar bu ilerleyişleri sırasında önlerine çıkan Ostrogotlar, Vizigotlar, Gepidler, Vandallar, Lombardlar ve Burgundlar gibi Germen kavimlerini Avrupa içlerine doğru sürdüler.
- ❑ Böylece 375 yılından itibaren Avrupa'yı etkisi altına alacak olan Kavimler Göçü'nün başlamasında rol oynadılar.

Sonuçlar

- ◆ Roma İmparatorluğu, Germenlerin istilasına uğradı.
- ◆ Roma 395'te ikiye ayrıldı.
- ◆ Batı Roma 476'da Germenler tarafından yıkıldı.
- ◆ Avrupa'da kendisini güvende hissetmeyen halk kitleleri ve toprak sahipleri senyör adı verilen güçlü kişilerin koruyuculuğu altına girmek zorunda kaldı.

Vassal: Himaye edilen sınıf

Süzeren: Himaye eden sınıf

- ◆ Fief ve Himaye sistemi oluştu.
- ◆ Böylece senyörlerin yaşadığı kalelerin veya şatoların çevresinde askerî birlikleri olan feodal beylikler ortaya çıkmaya başladı.
- ◆ Fief ve Himaye sistemine dayanan Feodalite (Derebeylik) sistemi oluştu.
- ◆ Merkezi Krallıklar zayıfladı.

	Merkezi Krallıklar	Derebeylik Sistemi	Ulusal Devletler
Kavimler Göçü 375	Zayıfladı	Oluştur ve Güçlendi	/
Haçlı Seferleri 1096 - 1270	Güçlendi	Zayıfladı	/
İstanbul'un Fethi 1453	Güçlendi	Yıkıldı	/
Fransız İhtilali 1789	Yıkıldı	/	Oluştur

- ◆ Batıya doğru yer değiştiren kavimlerden boşalan Doğu Avrupa topraklarına gelen Hunlar, burada Avrupa Hun Devleti'ni kurdular
- ◆ Asya Bozkır sanatı Avrupa ile tanıştı.
- ◆ Almanların **Nibelungen destanı** doğdu.
- ◆ **Asya ve Avrupa'nın yeni çehresi** belirlendi.
- ◆ **Kilise ve Papalık** gücünü arttırdı.
- ◆ **Skolastik felsefe** oluştu.
- ◆ **Günümüz Avrupa devletleri** oluştu.
- ◆ **İlk Çağ bitti, Orta Çağ** başladı.

Utanç, hayat uzun olduğu zaman geçer.

Jean Paul Sartre

AVRUPA HUN DEVLETİ (378 – 469)

- Balamir** komutasında 375'te Karadeniz'in kuzeyinden batıya doğru ilerleyerek Tuna boylarındaki Macaristan'ı yerleştiler.
- Balamir'den sonra başa **Uldız** geçti.
- Uldız, Doğu Roma İmparatorluğu'na vergiye bağlandı.
- 434'te **Atilla** kardeşi Bleda ile yönetime geçse de gücü elinde tuttu.
- 445'te Bleda'nın ölümüyle **Atilla** tek başına başa geçti.
- En parlak dönem Atilla dönemidir.**
- Doğu Roma ile Margus Antlaşmasını yaptı.
- Tedosyos, şartları yerine getirmeyince 447'de tekrar sefere çıktı.
- Anatólyos Antlaşması imzalandı.
- Doğu Roma seferi sonrası Batı'ya yöneldi.
- Galya Seferi'ni yaptıysa da bir sonuç elde edemedi.
- Bir yıl sonra Alp Dağları üzerinden tekrar sefere çıktı.
- I. Leon vazgeçmesi için hediyeler yolladı.
- Papa, Atilla'nın önünde diz çökerek Roma'nın bağışlanmasını istedi.
-

Atilla'dan Roma'yı bağışlamasını isteyen Papa (sağda ayakta)

- Atilla'nın vazgeçmesinde veba salgını ve Sasaniler'e yapacağı sefer etkili oldu.**
- Atilla, 453'te öldü.**
- Oğulları **İlek, Dengizik ve İrnək** başarılı yönetim sergileyemedi.
- İrnək döneminde** Karadeniz'in kuzeyine çekilip **Avarlara karıştılar.**
- Böylece **Bulgar ve Macarların etnik yapısını belirleyici unsur oldular.**

Margus Antlaşması 434

- ✓ Doğu Roma İmparatorluğu, ülkesinden kaçan Hunlara sığınma hakkı vermeyecek, daha önce sığınmış olanları da iade edecektir.
- ✓ Doğu Roma İmparatorluğu, Hunların elinde bulunan Romalı mülteciler ve esirlerin kendisine iadesi için kişi başına sekiz altın fidye ödeyecektir.
- ✓ Doğu Roma İmparatorluğu, Hunların savaş hâlinde olduğu kavimlerle ittifak yapmayacaktır.
- ✓ İki taraf arasındaki ticari faaliyetler belirli sınır kasabalarında eşit şartlarda devam edecektir.
- ✓ Doğu Roma İmparatorluğu'nun Avrupa Hun Devleti'ne ödediği vergi iki katına çıkarılacaktır.

- ✓ **Margus Antlaşması, Tarihte** Türklerle Bizanslıların yaptığı **ilk antlaşma**
- ✓ **Elçilik düzeyinde ilk antlaşma** İstemi Yabgu ve Bizansla, Sasanilere karşı elçilik düzeyinde yapıldı.
- ✓ **Büyük Selçuklu döneminde** Tuğrul Bey döneminde yapıldı.
- ✓ **Osmanlılar döneminde Yıldırım Bayezit döneminde** ikinci kuşatma sonrası yapıldı.

- ✓ **Avarlar, İstanbul'u kuşatan ilk Türk devletidir.**
- ✓ **Çaka Bey, kuşatan Müslüman ilk Türk denizcisidir.**
- ✓ **Yıldırım Bayezit, kuşatan ilk Osmanlı Padişahıdır.**

- ✓ **Avarlar ve Hunlar, hem Orta Asya hem de Avrupa'da devlet kurdular.**

DİĞER TÜRK TOPLULUKLARI

Avarlar

- ❑ Çinlilerin Juan Juan adını verdiler.
- ❑ Kök Türklerin 552'de bağımsızlıklarını kazanmasından sonra ise zayıflayıp siyasi varlıklarını kaybettiler.
- ❑ Bir bölümü batıya doğru göç ederek Macaristan'a yerleştiler.
- ❑ 562 yılında burada yeni bir devlet kurdular
- ❑ **619 ve 626'da iki defa İstanbul'u kuşattılar.**
- ❑ Bir süre sonra da Hristiyanlığı kabul ederek millî benliklerinden uzaklaştılar.

Bulgarlar

- ❑ Attila'nın ölümü üzerine Karadeniz'in kuzeyine çekilen Hunlar burada yaşayan Türk boylarından

Onogur

Utigur

Kutrigurlarla

birleşerek **Bulgarlar** adıyla yeni bir topluluğun ortaya çıkmasını sağlayarak 630'da Kubrat tarafından kuruldu.

- ❑ Kubrat sonrası taht kavgaları sonucunda Hazarlar tarafından yıkıldılar.
- ❑ İki gruba ayrıldılar (Volga ve Tuna)

Volga (İtil):

- ✓ **922'de İslamiyeti seçtiler**, Kazan Türkleri olarak günümüzde varlığını devam ettirdiler.
- ✓ Avrupa'da İslamiyeti kabul eden ilk Türk devletidir.

Tuna (Kama):

- ✓ **Boris Han döneminde Hristiyanlığı seçtiler**, özbenliklerini yitirdiler

Hazarlar

- VI. yy.'da Don-Volga bölgesinde ve Kafkasya'da hâkimiyet sürmüşlerdir.
- Museviliği kabul eden tek Türk boyudur
- Müslüman Araplarla savaştan ilk Türk boyu (Hz. Osman'ı Kafkaslarda durdurdu)
- Farklı dinler bir arada yaşamıştır (Hoşgörülü yönetim)
- Kiev Rus Knezliği tarafından yıkıldı
- Türk tarihinde ilk ücretli askerlik Hazarlarda görüldü (İslamiyet sonrası ilk kez Gazneliler'de)

Karluklar

- Kök Türklerin hâkimiyeti altında yaşamış, Orta Asya tarihinde önemli rol oynamıştır.
- İslamiyeti topluca kabul eden ilk Türk topluluğu
- Cengiz Han'a itaat eden ilk Müslüman Türk Topluluğu
- Talas Savaşı'nda (751) Abbasileri desteklediler
- Karahanlılar'ın kurulmasında etkilidirler.
- 840'ta Uygur Kağanlığı'nın yıkılması üzerine kendini Kök Türkler'in halefi kabul eden Karluk Hükümdarı Bilge Kül Kadir Kağan "Kara Han" unvanını almıştır.

Macarlar

- IX. yüzyılın başlarında Hazar egemenliği altında olan Macarlar, Peçeneklerin baskısıyla batıya doğru göç etmiştir.
- 896'da Macaristan'a yerleşen Macarlar, Hristiyanlığı benimseyerek Türk kimliğini kaybetmiştir.
- Slavların arasına girerek birleşmesini engellediler

Peçenekler

- Oğuz baskısıyla Batı'ya göç ettiler
- Bizans'ta paralı askerlik yaptılar
- Malazgirt Savaşı'nda Büyük Selçuklu'yu desteklediler.
- Peçenekler, İzmir'de denizci bir beylik kurmuş olan Çaka Bey ile ittifak yaparak İstanbul'u almak üzere Bizans'a karşı harekete geçtiler.
- Ancak bu devletin müttefiki olan Kıpçakların ani baskısıyla siyasi varlıklarını kaybettiler.

Kıpçaklar (Kumanlar)

- Doğu Avrupa-Batı Sibirya bozkır bölgelerinde ("Deşt-i Kıpçak" (Kıpçak Bozkırı) etkili olmuşlardır.
- Batı Köktürklerin bir koludur
- Oğuzlarla mücadelesi Dede Korkut Hikâyelerine konu oldu
- Kumanlarla mücadelesi Rusların ünlü İgor Destanı'na konu oldu
- Altınorda devletinin Türkleşmesinde etkili oldular
- Eyyubi ve Memluklu ordularında görev aldılar
- Codex Cumanicus adlı sözlükleri vardı (Latince / Farsça / Kumanca yazıldı)
- Türk boyları içerisinde sarışın ve mavi gözlü olmalarıyla ünlüdür.

- İtalyan misyonerler Kuman / Kıpçak arasında dini propagandayı kolaylaştırmak ve ticarete yardımcı olmak üzere, pratik hayatta kullanılsın diye 2500 kelimelik bir sözlük hazırlamışlardır.

Oğuzlar (Uzlar)

- ❑ Kök Türk ve Uygur Devletlerine bağlı olarak 630-682 yılları arasında **Dokuz-Oğuz Kağanlığı** altında toplandılar.
- ❑ Batıya doğru göç ederek Seyhun Nehri boylarına yerleştiler.
- ❑ X. yüzyılın ilk yarısında da Aral Gölü çevresinde Yeni-kent'te üzere **Oğuz Yabgu Devleti'ni** kurdular.
- ❑ X. yüzyılın sonlarına doğru İslamiyet'i kabul eden Oğuzlar, *Büyük Selçuklu ve Osmanlı gibi cihanşümül devletler kurmuşlardır.*
- ❑ Hıristiyanlığı kabul edenlere **Uz** denilmektedir.
- ❑ Müslüman olan oğuzlara **Türkmen** denilmiştir
- ❑ **Malazgirt Savaşında Bizans tarafından Türk tarafına geçtiler.**

Sibirler (Sabirler)

- ❑ Asya Hun Devleti'nin yönetimi altında bulunan Sabirler, daha sonra Ural Dağları ile Altay Dağları arasındaki bölgeye yerleştiler.
- ❑ 576'da Bizans saldırısıyla yıkıldılar.
- ❑ Hazar Devleti'nin ana kitlesini oluşturduklar.
- ❑ XVII. yüzyılda da günümüzde Sibiryada adıyla bilinen bölgeye yerleştiler.

Derdin devası, iyinin kötüye muhtaç olmasıdır.

İbn-i Sina

Türgişer (Türgeşler)

- ❑ Kök Türklere bağlı *Talas Irmağı çevresinde yaşadılar.*
- ❑ 717'de Sulu Kağan öncülüğünde bağımsızlıklarını kazandılar.
- ❑ Yerleşik yaşama geçen ikinci Türk boyudur.
- ❑ Hükümdarları adına para bastıran ilk Türk topluluğu oldular.
- ❑ **Maveraünnehir'in Emevilerin eline geçmesine izin vermediler.**
- ❑ 766'da Karlukların saldırılarıyla yıkıldılar.

Kırgızlar

- ❑ Asya Hun Devleti döneminde *Tanrı Dağlarının kuzeyinde yaşadılar.*
- ❑ Kök Türklerin yönetimi altına girdiler.
- ❑ 840'da Uygurlara son verip Ötüken'e hâkim oldular.
- ❑ 1207'de Moğollar tarafından yıkıldılar.
- ❑ Zengin bir sözlü edebiyata sahiptirler.
- ❑ En önemli eserleri "Manas Destanı" bugün bile hala yazılmaktadır. (400 bin beyit)

Nazar değmesin diye mi kurşun döküyordu kalleşler masum çocuklara?

Cemal Süreya

Karluklar

- ❑ **Kök Türk Devleti'ne bağlı** *Altay Dağları'nın batısında yaşadılar.*
- ❑ **744'te** *Uygurlar ve Basmillerle birleşerek Kök Türk Devleti'ne son verdiler.*
- ❑ **751'de** *Talas Savaşında Çinlilere karşı Arapları desteklediler.*
- ❑ **Karahanlıların kuruluşunda etkili oldular.**
- ❑ **Orta Asya'da İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluğudur.**

Başkırlar

- ❑ **Kıpçak Türklerindedir.**
- ❑ **Ural Dağlarının kuzey ve doğu kesimlerinde yaşadılar.**
- ❑ **XIII. yüzyıl başlarında Moğol egemenliği sonrası İslamiyet'i kabul ettiler.**
- ❑ **Rus işgali sonrası bu devlete bağlandılar.**
- ❑ **Günümüzde Rusya Federasyonu içinde başşehri Ufa olan Başkortostan Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamaktadırlar.**

TÜRKLER VE KOMŞULARI

- ❑ Türk devletleri komşularıyla siyasi, askerî ve ekonomik ilişkiler kurmuşlardır.
- ❑ Çin, Sasaniler ve Bizans ile siyasi ve ekonomik faaliyetlerde bulunmuşlardır.
- ❑ Kendi ülkelerinde yetişmeyen malları bu ülkelerden temin ettiler.
(İpekli kumaşlar, takı malzemeleri, porselen türü kap kacaklar, pirinç ve diğer hububatlar)
- ❑ Mete Han Çin'e yaptığı seferler sonrasında sadece vergiye bağladı. (Asimile tehlikesi)

Asya Hunlarının Çin'e düzenledikleri seferden bir görünüş (temsili)

- ❑ Mete Han MÖ 198'de yaptığı anlaşmayla ilk resmi ticari ilişkilerini başlattı.
- ❑ İpek yolu hâkimiyeti için Türkler Çinlilerle sürekli mücadele etti.
- ❑ Çinliler Türk akınlarını durdurmak için Çin Seddini inşa ettiler.

21.196 km uzunluğa sahiptir. (MÖ 403 – 221)

- ❑ Sasaniler, kendi ülkelerinden geçen İpek yolu güzergâhında Soğdlu tüccarlara izin vermedi.
- ❑ I.Köktürkler döneminde İstemi Yabgu Bizansla işbirliği yapıp Sasanileri zayıflattı.

- ✓ I.Köktürkler döneminde Bizansla elçilik düzeyinde ilk anlaşma imzalandı.
- ✓ Türk tarihinde Denge politikası ilk defa uygulandı.
- ✓ Türk akınlarıyla zayıflayan Sasaniler, Hz. Ömer döneminde 642'de Nihavent savaşıyla yıkıldılar.

Soğdlu tüccarı tasvir eden kilden yapılmış bir heykelcik

- Uygur hükümdarı Moyen – Çur döneminde Türk – Çin ilişkileri daha da gelişmiştir.
- Çin Hükümdarı kızını Moyen – Çur ile evlendirdi.

Moyen-Çur Kağan'ı gösteren bir duvar resmi

Sevmek insan yüreği kadardır,
küçükse büyüğünü taşıyamazsın.

Atilla İlhan

Hazar Hakanlığı

- İtil, Sarkel, Semender gibi Hazar şehirleri bu bölgenin en canlı ticaret merkezleriydi.
- Hazarlar, yönetimleri altındaki kavimlerden genellikle aynı (Mal olarak) vergiler toplarlardı.
- Devletin bir diğer gelir kaynağı, ülkeden geçen yollar üzerindeki transit ticaretten alınan gümrük ve gelir vergileriydi.

Serkanca tarih